

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

Uuringu kokkuvõte

MITMEPERSPEKTIIVNE JA KULTUURITUNDLIK AJALOOÕPETUS EESTI KOOLIDES

detsember 2020

RITA-RÄNNE
projekt

RITA-RÄNNE projekt aitab välja töötada teaduslikult põhjendatud innovaatilisi lähenemisi rände ja lõimumise protsesside juhtimiseks Eestis, eesmärgiga aidata kaasa majanduse arengule ja ühiskonna sidususe suurenemisele

SISSEJUHATUS

RITA-RÄNNE projekti neljanda tööpaketi üks eesmärke oli koostada didaktiline õppematerjal, mis toetab mitmeperspektiivset ja kultuuritundlikku ajalooõpetust ning sisaldab metoodilist juhendit ja näidistunnikavasid. Selleks, et metoodilised soovitusel ja näidistunnikavad vastaksid paremini igapäeva koolielu vajadustele, otsustati arendustegevus viia ellu koos õpetajatega tegevusuuringu formaadis.

Arendustegevuse raames selgitati välja, (1) millised teemad on nende arvates ajalooõpetuses keerulised, st kutsuvad klassis esile vastuseisu, emotsioone või isegi konflikte; (2) milliseid meetodeid õpetajad neid käsitledes kasutavad ja kuidas nende episteemilised arusaamad ajaloo õpetamist mõjutavad; (3) töötati välja sobivad õpetamisstrateegiad ja meetodid; (4) katsetati neid õppetöös ning (5) pakuti õpilaste ja õpetajate tagasiside põhjal välja võimalikud lahendused, mis toetaksid mitmeperspektiivse ajalooõpetuse jõudmist klassiruumi. Uuringu teoreetilised lähtekoha on avatud metoodilises materjalis.

Olulisemad järeldused arendusprojekti põhjal:

- ❖ õpetajate ja õpilaste jaoks on õppetöös tundlikud ja keerulised 20. sajandi teemad, eriti Teine maailmasõda;
- ❖ õpetaja ei pruugi tundlikke teemasid ja nende muutumist klassiruumis tajuda ega osata või soovida neile reageerida, oluline on toetada õpetaja eneserefleksiooni ja võimestada teda keerulistel teemadel kõnelema, pakkudes erinevaid praktilisi tööriistu;
- ❖ teemade tundlikkus klassis, koolis ja ühiskonnas väheneb, kui anda õpilasele võimalus mõtteid ja tundeid väljendada ning oma seisukohti klassiruumis arutledes mõtestada;
- ❖ õpilaste ja õpetajate arusaamad ajaloost ja mitmeperspektiivsusest mõjutavad õpetamist ning õppimist, oluline on toetada nii õpetaja kui õppija epistemoloogiliste tõlgendusskeemide keerukust ning sisemist valmisolekut näha maailma mitmevaateliselt.

AUTORID

Hanna-Liis Kaarlõp, Tallinna Ülikool

Mare Oja, Tallinna Ülikool

Käesoleva teemakokkuvõtte valmimisse on panustanud veel Marek Tamm, Tallinna Ülikool.

UURINGU OSALISED

Uuringu läbiviimiseks tuli kokku töörühm, mis koosnes 13 ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajast. Töörühma tegevus toimus kohtumispäevade ja veebisuhtluse vormis. Kokku toimus kuus kohtumist. Kohtumised toimusid Tallinna Ülikoolis, Vabamus ning eriolukorra ajal Zoomis. Esimesel kohtumisel 21.–22. augustil 2019 tutvuti RITA-RÄNNE projekti ootustega, samuti mitmeperspektiivse ajalooõpetuse ja kultuurilise mitmekesisuse kontseptsiooniga. Arutleti ajalooõpetuse eesmärkide üle ning kaardistati tundlikud ajalooteemad mitmekultuurilises klassiruumis ja nende õpetamisel kasutatavad meetodid. Diskussiooni toetasid ettekanded mitmeperspektiivsest ajaloost Marek Tammelt, kultuurilisest mitmekesisusest Rein Raualt, ajalooõpetuse võimalustest ajaloolise mõtlemise kujundamisel Mare Ojalt ja tegevusuuringust Hanna-Liis Kaarlõpilt.

Teine kohtumine toimus 7. oktoobril. Õpetajad tutvustasid esimesi koostatud tunnikavasid, mida analüüsiti ühiselt. Lisaks arutleti erinevate õppemeetodite tõhususe üle, tundlike teemade õpetamisele.

Kolmas seminar oli 9. detsembril Vabamus, kus arutleti avatud õpikeskkonna võimaluste kasutamise üle ajalooõpetuses, osaleti kollaboratsionismi-teemalises muusemitunnis, tutvuti projektõppe meetodikaga.

10. veebruari kohtumisel tutvustasid õpetajad koostatud ja täiendatud tunnikavasid, samuti analüüsisid õpilaste poolt tundidele antud tagasisidet.

11. mai seminar toimus Zoomis, kus tehti esialgseid kokkuvõtteid arendustegevuse tulemustest, kuulati Martin Ehala ettekannet mitmikidentiteedist ning tagasisidestati meetodilise juhendi tööversiooni.

Projekti lõpuseminar toimus 14. detsembril, kus tutvustati RITA-RÄNNE projekti tulemusi. Margus Pedaste tegi ettekande uurimistulemustest lõimimise ja hariduse ning Marek Tamm mitmekultuurilisuse valdkonnas. Mare Oja tutvustas mitmeperspektiivse ja kultuuritundliku ajalooõppe meetodilist juhendit ja näidistunnikavasid, Hanna-Liis Kaarlõp RITA-RÄNNE tegevusuuringut mitmeperspektiivsest ja kultuuritundlikust ajalooõpetusest koolides.

UURINGU MEETODI JA VALIMI TUTVUSTUS

Tundlike teemade õpetamisel ja õppimisel on oluline arvestada konteksti, läheneda õpetajate ja õpilaste arusaamade analüüsimisele protsessikeskselt. Sellepärast viidi töörühma tegevustega paralleelselt läbi kolmeetapiline tegevusuuring, mis oli loomult tsükliline, lähtus praktilistest küsimustest, oli koostöine, kogukonnapõhine ja rõhutas kõigi osalejate refleksiooni olulisust.

Uuringus osalevate õpetajate valim koosnes töörühma osalema kutsutud 12 ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajast. Viis neist töötas RITA-RÄNNE partnerkoolides (Kehra Gümnaasium, Jõhvi Gümnaasium, Tartu Descartes'i Kool, Tallinna Kunstigümnaasium), seitse kutsuti osalema teistest koolidest (Gustav Adolfi Gümnaasium, Narva Riigigümnaasium, Kiviõli Keskkool, Tallinna Humanitaargümnaasium ja Kohtla-Järve Maleva põhikool). Õpetajate valiku aluseks oli nende

töökogemus erineva kultuuritaustaga õpilastega, varasem õppematerjalide koostamise ja sotsiaalsete projektide läbiviimise kogemus. Õpetajatest kolm olid mehed, üheksa naised, õpetajate tööstaaz varieerus kahest kuni 41 aastani. Uuringus osalenud õpilased õppisid samade koolide 9. ja 11. klassis, konkreetse klassi valis õpetaja. Uuringus osalenud õpilaste arv oli erinevates etappides erinev, eelküsimumustikule vastas 221, tunnikavasid katsetas 270 ja projektitegevuse lõpus vastas täpsustavale küsimusele sihipärase valimi alusel 33 õpilast.

Uuringu instrumentidena kasutati küsimustikke, millele vastasid nii (1) õpetajad kui (2) õpilased enne tegevuste algust ja pärast projektiperioodi lõppemist; (3) küsimustikku, millele vastasid õpilased enne ja pärast näidistunnikava katsetamist; (4) tunnivaatlust, mis viidi läbi üheksa õpetajaga 30 korral ja (5) poolstruktureeritud intervjuud. Õpetajad täitsid projekti kestel (6) uurijapäevikut. Lisaks koostati kohtumispäevadest kokkuvõtted ning hoiti alles erinevad tegevuste käigus loodud materjalid.

Õpetajate ja õpilaste arusaamu ajaloost mõõdeti episteemiliste uskumuste küsimustikuga (Maggioni, 2010), mille väited on esitatud lisades (Lisa 4). Õpilaste küsimustiku koostamisel tugineti õpilaste ja õpetajate ajalooteadvuse uuringus Youth and History (Angvik & Borries, 1997) koostatud küsimustikule. Tunnivaatluste protokollid põhinesid ajaloolise mõtlemise oskusi toetaval tunnivaatlusmudelil (Gestsdóttir, 2018), sellele lisaks vaadeldi tunnis veel episteemilise kliima aspekte (Muis, 2016).

Õpetajate eelküsimumustikule (Lisa 1) vastas 11 õpetajat, üks õpetaja loobus küsimustiku täitmisest. Õpilaste eelküsimumustikule (Lisa 2) vastas kokku 221 õpilast, kes õppisid lisaks tööühmas osalevate õpetajate koolidele ka Tallinna Juudi koolis ja Tallinna Kesklinna Gümnaasiumis, täpne valim lisas (Lisa 3). Intervjuud viidi läbi 12 õpetajaga. Projektitegevuse lõpus vastas täiendavatele küsimustele 11 õpetajat ja õpilaste lisaküsimumustikule 33 õpilast. Kvantitatiivseid andmeid (õpilaste ja õpetajate eelküsimumustik) analüüsiti programmis Excel, kvalitatiivseid andmeid (intervjuud, tunnivaatlused, kohtumispäevade memod) keskkonnas QCAmap.

UURINGU ETAPID JA JÄRELDUSED

I etapp (august 2019–jaanuar 2020)

Uuringu esimeses faasis vastasid õpetajad ajalooga seotud episteemiliste uskumuste küsimustikule ning osalesid arendusseminaridel. Õpilased vastasid sekkumise alguses ajalooga seotud episteemiliste uskumuste ja ajaloolise mõtlemise aspekte kaardistavale küsimustikule.

I etapi olulisemad järeldused

Õpetajad

Õpetajate eelküsimumustiku vastustest selgus, et 6-astmelisel Likert skaalal nõustusid õpetajad kõige rohkem väidetega, mis iseloomustasid kriitilist lähenemist ajaloole (keskmine 4,6), järgnes relativistlik

vaade (keskmine 4,5), kõige vähem nõustuti lihtsustatud vaate seisukohtadega (3,2). Ühises arutelus nimetasid õpetajad tundlike teemadena järgmisi: Teine maailmasõda, holokaust, küüditamine ja repressioonid, vangilaagrite süsteem (GULAG), Eesti iseseisvuse kaotus Teises maailmasõjas, elu NSV Liidus.

Projekti esimeses faasis soovisid kaks õpetajat projektist lahkuda. Pärast läbirääkimisi otsustasid nad siiski projektis jätkata, kuid ei koostanud tunnikavasid.

Õpilased

Õpilaste vastused on esitatud töö lisas graafikutena (Lisa 5), kas summeeritud keskmiste või protsentidena, olenevalt sellest, milline variant oli informatsiooni edastamiseks kõige kõnekam.

Õpilaste vastustest selgus, et ajaloo õppimine on huvitav, ajaloo tunnis õpitut väärtustatakse ning usutakse, et saadud teadmistest on kasu väljaspool kooli. Ajaloo õppimine on õpilasi isiklikult mõjutanud vähem ega ole andnud tõuget ajaloo teemadel väljaspool kooli arutlemiseks. Ajaloo õppimise peamine eesmärk on soov minevikku mõista, kõige nõrgemalt tajutakse seost ajaloo ja tuleviku vahel (Lisa 5. Joonis 1, Lisa 5. Joonis 2). Vene emakeelega õppijatel oli veidi kõrgemat huvi ajaloo õppimise vastu, huvitavaks või väga huvitavaks pidas seda 62% vastanutest, eesti emakeelega õpilastest 52%.

Õpilaste episteemilised arusaamad ajaloost jagunesid kolme gruppi, keskmiselt kõige enam nõustusid vastajad 6-pallisel Likert skaalal väidetega, mis iseloomustasid kriitilist lähenemist ajaloole (keskmine 4,2), veidi vähem nõustuti relativistlike (keskmine 4,1) ja kõige vähem seisukohtadega, mis peegeldasid lihtsustatud arusaamu ajaloost (keskmine 3,9). Ajalooliste arusaamade kujunemist on mõjutanud kõige enam ajalooline meelelahutus sh filmid ja arvutimängud ning kooli ajalooõpetus, kõige vähem ajakirjandus (Lisa 5. Joonis 3). 68% vastajate hinnangul tegeletakse ajaloo tundides palju või väga palju teiste kultuuride tundmaõppimisega, 61% leidis, et tundides on ka palju või väga palju tööd mitmekesise allikmaterjaliga, samuti analüüsitakse õpilase enda arusaamu ajaloost ning püütakse mõista tänapäeva maailma keerukust. Veidi vähem pööratakse tähelepanu ajalooõpetuse eetilisele dimensioonile ja arutletakse, mis on ajaloos hea või halb, analüüsitakse ajaloosündmuste põhjuseid ja tagajärgi ning mõtestatakse, mis ja miks on ajaloos tähenduslik (Lisa 5. Joonis 4). Eesti ja vene emakeelega õpilaste vastuste võrdluses märkimisväärsed erinevusi ei olnud.

Õpilaste jaoks ei ole kõik teemad võrdselt vastuolulised, kõige enam on seda 20. sajandi teemad – Teine maailmasõda, küüditamine, vangilaagrite süsteem (GULAG) ja holokaust, aga ka Nõukogude aeg Eestis, Eesti iseseisvuse kaotus Teises maailmasõjas, Eesti Vabadussõda 1918–1920, Eesti iseseisvumine 1918, demokraatia ja vabadus ning elu Eesti NSVs. Tundlikud on ka religiooniga seotud teemad, nt islam. Esimesed viis tundlikku teemat kattusid õpetajate poolt väljatoodutega. 75% vastanutest leidis, et tundlikke ja vastuolulisi teemasid tuleks õpetada, nii on võimalik saada teada „kogu ajalooline tõde”, mõista tänase maailma keerukust ning erinevate vaatenurkade paljusust. Põhjendati, et tundlikud teemad on õppija jaoks isiklikult tähenduslikud ja huvipakkuvad, arutelu aitab vähendada ühiskonna polariseeritust ning erinevate ajalootõlgendustega seotud pingeid. Vene

emakeelega õpilased mainised veel, et arutelu tundlikel teemadel jätab igaühele õiguse oma seisukohale.

Ühe rahvuse esindajaks pidas ennast 55% vastanutest, neist 91% seostas ennast eestlastega. 23% vastanutest pidas ennast nii eesti kui vene rahvuse esindajaks, 22% vastanutest tajus seost veel mõne teise rahvusgrupiga. Oluliseks peeti veel kuulumist teiste ühiskonnagruppide hulka, nt puuetega inimesed, naised, keskkonnaaktivistid, õpilased, patsifistid. Eesti riigi kodanikuks olemist väärtustati kõrgelt, 81% vastanutest pidas seda kas oluliseks või väga oluliseks (Lisa 5. Joonis 5). Õpilaste kodukeelte võrdluses ilmnas, et seost riigiidentiteediga väärtustasid eriti kõrgelt eesti emakeelega õpilased (47%). Uuriti ka õpilaste ema ja isa sünniriiki, väljaspool Eestit sündinud emadel oli see mõni endine NSV Liidu vabariik, isadel lisaks Põhja-Ameerika ja Lääne-Euroopa riigid.

II etapp (jaanuar 2020–aprill 2020)

Uuringu teises etapis viidi 12 õpetajaga läbi kvalitatiivsed poolstruktureeritud intervjuud ja vaadeldi õpetajate tunde. Kokku toimus 30 tunnivaatlust üheksa õpetaja juures, kellest kaks õpetasid vene õppekeelega koolis, kaks eesti ja viis eesti ja vene õppekeelega koolis. Õpetajaid jälgiti ühe koolipäeva jooksul. Tundlikud teemad, mille õpetamist vaadeldi olid Põhjasõda (selle eellugu), venestusaeg, Teine maailmasõda, Eesti Teises maailmasõjas, Eesti iseseisvuse kaotus Teises maailmasõjas ja Nõukogude okupatsioon, holokaust, Eesti taasiseseisvumine, islam.

II etapi olulisemad järeldused

Õpetajad

Õpetajatega läbiviidud intervjuu keskendus kolmele teemale – õpetaja arusaamad ajaloo, ajaloo õpetamisest ning tundlikest teemadest. Intervjuudest selgus, et õpetajad mõistavad ajaloo tähendust erinevalt. Peamiselt rõhutati, et ajaloo eesmärk on mineviku mõistmine, ajalugu on inimese (kannatuste) lugu ajas, see on korduvate vigade lugu, millest on võimalik õppida. Esines ka seisukohti, et ajalugu on ajaloolaste poolt kirja pandud uurimus või mõisteti ajalugu mõlemast vaatenurgas, nii maa ja inimeste loona kui selle kriitilise uurimisena. „Ajalugu on kindlasti maa ja inimeste lugu..., mida me saame tänu erinevatele allikatele uurida ja sellest midagi teada saada ja õppida. See lugu on alati aga ikkagi konkreetse inimese perspektiivist, kes seda lugu kirja paneb... Ajalugu on nagu pusle, seal on erinevad tükid ja neid pusletükke saab ju endale sobivalt kohati niimood natuke vägivaldselt üksteisega sobitada. Et kui sul on mingisugused materiaalsed allikad ja natuke on nagu rahvajuttu või mingisugust kirjalikku allikat, et siis saad teha järeldusi, kuigi need ei pruugi olla ideaalsed järeldused.”

Mitmeperspektiivne ajalooõpetus võimaldab mineviku keerukust edasi anda, aitab mõista teiste seisukohti, vältida polariseerumist ning vähendab keerulistes küsimustes lihtsustatud seisukohtade kinnistumist. Mitmeperspektiivse ajalooõpetuse väljakutseks võib saada õpetaja, kes ei jaga sellist nägemust. „Õpetaja on ka inimene, mis tähendab seda, kui...temal nagu kujuneb oma arvamus, oma

hoiak välja, kui palju ta teadvustab seda, et ta annab ju seda edasi. Ja kui tema ülesanne on hoopis tegelikult multiperspektiivsust õpetada, et kas ta üldse suudabki seda siis teha, kui ta seda ise ei usu?”

Intervjuudes toodi lisaks eelküsimumstikus öeldule välja, et ajalooõpetuse eesmärk on ka empaatilise ja koostöise inimese kujundamine, õpilase kultuurilise ja riigiidentiteedi toetamine, põhjus-tagajärg seoste ning faktide õpetamine. Tundlike teemadena tõstati vene õppekeele koolis töötavate õpetajate intervjuudes veel erinevad sümbolid (svastika, sirp ja vasar, Georgi lint) ja traditsioonid (9. mai tähistamine).

Õpetajad märkisid intervjuudes, et tundlike teemade õpetamine tekitab neis ärevust, sest võib põhjustada kooli ja kodu vahelise väärtuskonflikti ning tekitada õpilasel küsimuse lojaalsusest oma perekonnale. Tundlikud teemad võivad klassidiskussioonis tõusetada ootamatult, õpetaja ei pruugi neid märgata või soovida ega osata reageerida. „Vältija ma arvan küll ma pigem olen, aga mitte ma arvan hirmust, et ma ei oska seda lahendada, vaid lihtsalt sellest, et kuidagi ise ei tunneta.”

Tundlike teemade õpetamisel püüavad õpetajad jääda neutraalseks või soovivad anda edasi võimalikult tõepäraselt minevikus toimunut. Vastuolude tekkimisel distantseeritakse ennast ühiskonnas levinud äärmuslikest seisukohtadest. Pooled vastanutest leidsid, et keeruliste teemade puhul on ajalooline tõde suhteline, apelleeriti ka üldinimlikele väärtustele, ajaloo kui teadusdistsipliin põhimõtetele või identiteedipõhisele tõele, ühe või teise lähenemise eelistamine olenes teemast, õpetaja enda maailmamõistmisest ja kultuurilisest identiteedist. „Me kõik vajame midagi, millesse uskuda. Et selle nimel võib tões järeleandmisi teha...Postmodernist ma ei ole....see on mulle vastumeelne, mulle ei meeldi kõigi asjade suhtelisus. Mingid asjad peavad olema...Minul oli minu riik. Minu rahvus...selle kaudu sa ikkagi tood või jõuad ikkagi lõpuks selle Eesti riigi loomiseni, kui eriline sündmus see on...”

Ajaloolise mõtlemise oskustest pidasid kõik oluliseks allikakriitikat ja empaatiat, samuti põhjus-tagajärg seoste rõhutamist. Tundlike teemade õpetamisel kasutatakse peamiste meetoditena klassidiskussiooni, tööd erinevate ajalooallikate ja mälestustega. Pooled õpetajatest tõid välja, et õppetöös tuleb lähtuda õppijast ning õppimine peab olema õpilasele tähenduslik, toetada tuleb õpilase kultuurilist identiteeti (nt mõtestada erinevaid perekonnalugusid) ning riigiidentiteeti. Oluline on õpetaja eneserefleksioon, teadlikkust enda kultuurilisest identiteedist ja väärtustest ning selle mõjust õpilastele. „Mul on tunne, et venelastega pole selles osas tegeletud. Nad ei ole saanud avaldada arvamust, mis tunne neil on selles koolis....üks venekeelne tüdruk ütles, et õpetaja võiks tulla vaatama mind laua juurde tunni jooksul, et kuidas mul läheb....Võibolla ei ole hea kui ta õpib pähe definitsiooni, aga ühtegi sõna ei mõista...Jah, seal on see õpetajate pool, õpilaste märkamine, regulaarsus selles märkamises.”

Tunnivaatluste, uurijapäevikute sissekannete, kohtumispäevade ettekannete ja koostatud õppematerjalide kõrvutamisel ilmnes, et õpetajate deklaratiivsed arusaamad ajaloost ja ajaloo õpetamisest võivad olla sageli teadvustamata. Tunnivaatlused tõid välja, et tundlike teemade õpetamine on tihedalt seotud õpetamiskontekstiga ning kõikjale üheselt sobivaid lahendusi ei ole.

Edukamad olid õpetajad, kes kasutasid õppijakeskset lähenemist, pöörasid tunni eesmärkidele selgesõnaliselt tähelepanu, suunasid õpilasi ise vastuseid otsima. Keeruliste olukordade lahendamisel klassiruumis oli määravaks õpetaja emotsionaalne intelligentsus ning oskus tulla toime enda ja õpilaste emotsioonidega nagu ignoreerimine, provotseerimine või kurbus.

Mitmeperspektiivset ajalooõpetust toetavate tunnikavade koostamine oli keeruline, sest õpetades ei lähtu õpetajad ainult ajaloo kui teadusdistsipliini arusaamadest, vaid peavad arvestama mh õpetamiskonteksti, õpilaste arengupsühholoogiat ja üldpedagoogilisi põhimõtteid. Kokku koostasid õpetajad 29 tunnikava, mille hulgast valiti välja metoodilisse juhendisse 13. Õpetajad, kes mõistsid ajalugu eelkõige kui minevikku, nägid ajaloolist teadmist kindla ja selgepiirilisena, ei pruukinud tajuda tundlike teemade ning erineva kultuurilise identiteediga õpilaste olemasolu klassiruumis ja lähenesid mitmeperspektiivsusele formaalselt, nt kasutasid küll tunnikavades erinevaid allikaid, mis toetasid vaid ühte vaatenurka või rõhutasid, et mitmeperspektiivne arusaam tuleb „ära õppida”. Ka jäid nii klassiruumis kui tunnikavades õpetajatele kaugeks ajaloolise mõtlemise oskused (täenduslikkus ajaloos, esmaallikate kasutamine, sündmuste järgnevus, põhjus ja tagajärg seosed, ajalooline kontekst, eetiline dimensioon ajaloos).

Õpilased

Õpilaste enne ja pärast tundliku teema õpetamist täidetud kvalitatiivsetest küsimustike vastustest selgus, et tundlike teemade õpetamisel tuleks tähenduslikuks õppimiseks teadlikult arvestada õppijate eelteadmiste, hoiakute ja arusaamadega, need on erinevad ja mitmekesised ka ühe kultuurilise grupi lõikes. Õpilaste hoiakuid tundliku teema suhtes peegelduvad keelekasutus – meie, nemad või umbisikuline kõneviis viitas sellele, kuivõrd tajus õppija seotust ajalootunnis kuulnud narratiiviga. Õppimist mõjutas õpilaste sotsiaalmajanduslik taust ja üldine demograafiline olukord piirkonnas ja selle peegeldumine klassis, lisaks õpilaste eesti keele tase.

Uuringu III etapp (mai 2020–oktoober 2020)

Uuringu kolmandas etapis vastasid õpetajad täiendavatele küsimustele Teise maailmasõja õpetamisel kasutatavate meetodite kohta. Õpilased vastasid lisaküsimusele: „Kujutlege olukorda, kus teie 12-aastane sugulane soovib saada ülevaadet Teisest maailmasõjast. Mida vastaksite?”

Uuringu III etapi olulisemad järeldused

Õpetajad rõhutasid õpetamisel põhiliste faktide „selgeks tegemise” olulisust ja emotsioonide juhtimise tähtsust. Lisaks pidasid nad oluliseks kujundada õppijates empaatiat ja inimlikkust. Õpilaste vastustes domineeris kultuurilisest identiteedist mõjutatud (üks) vaatenurk.

KOKKUVÕTE

Õpetajate ja õpilaste jaoks on tundlikud eelkõige 20. sajandi teemad, eriti Teine maailmasõda. Õpetajad mõistavad tundlikke teemasid rahvusajaloo keskselt, need on seotud eesti ja vene kogukonna erineva ajalookäsitlusega või tulenevad ühiskonnas aktuaalsetes teemadest. Õpilaste jaoks on tundlikke teemasid rohkem, need on mõjutatud erinevatest kultuurilistest identiteetidest. Teemade tundlikkus tuleneb sotsiaalsest kontekstist, õpetaja saab vastutada õppeprotsessi ja klassiruumis toimuva eest.

Õpetajad ei pruugi tundlikke teemasid ja nende muutumist klassiruumis tajuda ega osata või soovida ootamatuid olukordi lahendada. Oluline on toetada nn episteemiliselt mõtestatud õpetamispraktikast ja klassikliimat (õppijakesksus sh teadmiste konstrueerituse rõhutamine, õpetaja kui ainsa teadmiste allika rolli vähendamine, tegevuste selge eesmärgistamine ning kooskõla hindamisega) ja õpetaja eneserefleksiooni, mis aitaks märgata iseenda hoiakuid ja tõlgendusskeeme, millest teadlikuks saamine võib põhjustada õpetajas episteemilist konflikti. Õpetajat tuleks võimestada keerulistel teemadel kõnelema, pakkudes talle selleks erinevaid praktilisi tööriistu. Isegi kui teemad on ühiskonnas tabud, on õpilane sageli alternatiivsetest käsitlustest teadlik. Teemade tundlikkus klassis, koolis ja ühiskonnas väheneb, kui anda õpilasele võimalus mõtteid ja tundeid väljendada ning neid klassiarutelus mõtestada.

Mitmeperspektiivset ajalooõpet mõjutavad mitmed aspektid. Õpetajad ja õpilased vajavad piisavalt teemakohaseid teadmisi ning erinevate allikate tõlgendamise oskust, mida tuleks õpilastele õpetada eksplitsiitselt. Tervikliku ajaloopildi kujunemiseks on oluline märgata õppijate lihtsustatud või moonutatud arusaamu ning mõista nende väärarusaamade tekkimise põhjuseid, samuti arvestada õppimisel õppijate üldise kognitiivse võimekuse sh keeleoskusega. Mitmeperspektiivne ajalooõpe eeldab lisaks nii õpetaja kui õppija epistemoloogiliste tõlgendusskeemide keerukust ning sisemist valmisolekut ja soovi näha maailma mitmevaateliselt. Lihtsustavad või relativistlikud arusaamad ajaloost, mis väljenduvad lisaks deklaratiivsetele seisukohtadele erinevates õpetamise ja õppimisega seotud protsessides, takistavad nii õpetamist kui õppimist. Õpetajakoolituses ja ajalootunnis tuleks toetada keerukamate tõlgendusskeemide kujunemist, hoiakut (ajaloo)teadmiste konstrueeritusest ja vastuolulisusest, mis vaatamata sellele moodustavad ühtse terviku, samuti rõhutada (ajaloo)teadmiste eetilist mõõdet.

KASUTATUD KIRJANDUS

Angvik, M., & von Borries, B. (Eds.). (1997). YOUTH and HISTORY. A Comparative European Survey on Historical Consciousness and Political Attitudes among Adolescents. Körber-Stiftung.

Gestsdóttir, S. M., van Boxtel, C., & van Drie, J. (2018). Teaching historical thinking and reasoning: Construction of an observation instrument. *British Educational Research Journal*, 44(6), 960–981.

Maggioni, L. (2010). Studying epistemic cognition in the history classroom: Cases of teaching and learning to think historically.

Muis, K.R., Trevors, G., & Chevrier, M. (2016) Epistemic Climat for Epistemic Change. In J.A.Greene, W.A.Sandoval & I.Bratén (Eds). *Handbook of Epistemic Cognition* (pp 331–260). Routledge.

LISAD

LISA 1. Õpetajate eelküsimumustik

I. Arusaamad ajaloost						
1. Järgmisele küsimusele vastates palun mõelge, mida peate isiklikult ajaloos ja ajaloo õpetamises oluliseks.						
	1- ei ole üldse nõus	2-ei ole nõus	3-ei ole osaliselt nõus	4-olen osaliselt nõus	5-olen nõus	6-olen väga nõus
On iseenesest mõistetav, et õpilastele tuleb õpetada oma seisukohtade põhjendamist ajaloolistele allikatele tuginedes.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ajalooline tõde on alati küsimus sellest, kuidas erinevaid allikaid tõlgendatakse.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teadmised ajaloolistest sündmustest on alati teadusliku uurimistöö tulemus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ajaloo raamatute lugemisel mõistad, et erinevad ajaloolased mõistavad sündmuse erinevalt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ühe ja sama sündmuse erineva tõlgendamise põhjus on info vähesus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Paremad ajalootundjad õpilased teavad, et ajalooline tõde on alati kellegi arvamus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Õpilastele tuleb õpetada, mille alusel allikate usaldusväärsust hinnata.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ühe ajaloosündmuse kohta on võimalik leida nii poolt kui vastuargumente.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ajaloo õppimiseks piisab lugemis- ja kirjutamisoskusest.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1- ei ole üldse nõus	2-ei ole nõus	3-ei ole osaliselt nõus	4-olen osaliselt nõus	5-olen nõus	6-olen väga nõus
Kuna me kindlalt ei tea, mis minevikus toimus, võivad õpilased ise otsustada, millist arvamust nad eelistavad uskuda.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ajalugu – see tähendab mineviku kriitilist uurimist.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Järgmisele küsimusele vastates palun mõelge, mida peate isiklikult ajaloos ja ajaloo õpetamises oluliseks.						
	1- ei ole üldse nõus	2-ei ole nõus	3-ei ole osaliselt nõus	4-olen osaliselt nõus	5-olen nõus	6-olen väga nõus
Ajaloo sisu määravad ajaloolased.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Erinevate allikate ja autorite seisukohtade mõistmine on ajalooõpetuse üks olulisemaid eesmärke.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kaugema ajalo kohta ei saa midagi kindlalt väita, sest mitte keegi meist ei ole seda isiklikult kogenud.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nii ajaloolastel, õpetajatel kui ka kooliõpilastel on väga oluline tunda erinevaid meetodeid, mida ajaloo uurimiseks kasutatakse.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Faktid kõnelevad enda eest.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Õpilased peavad teadma, et ajalugu on kellegi tõlgendus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Isegi kui sündmuse kohta on olemas mitu erinevat allikat, on nende põhjal võimalik minevikus toimunut selgitada.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Võimatu on teada, mis minevikus tegelikult toimus, sest sündmustes osalenud räägivad neist erinevaid lugusid.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1- ei ole üldse nõus	2-ei ole nõus	3-ei ole osaliselt nõus	4-olen osaliselt nõus	5-olen nõus	6-olen väga nõus
Õpetajad peaksid ajaloos õpetama õpilastele faktiteadmisi, mitte tegelema õpilaste arvamuse kujundamisega.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ajalugu on loogilise ülesehitusega lugu minevikus toimunust, mis tugineb faktidele.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minevikus toimunu kohta ei ole kindlaid allikaid.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

II. Vastaja üldandmed

* 3. Palun märkige oma nimi

* 4. Palun märkige kool, kus te õpetate

- ☐ Kehra Gümnaasium
- ☐ Jõhvi Gümnaasium
- ☐ Tartu Descartesi Kool
- ☐ Tallinna Kunstigümnaasium
- ☐ Gustav Adolfi Gümnaasium
- ☐ Narva Vanalinna Riigikool
- ☐ Kiviõli Keskkool
- ☐ Tallinna Humanitaargümnaasium
- ☐ Tallinna Juudi Kool
- ☐ Kohtla-Järve Maleva Põhikool
- ☐ Tallinna Kesklinna Vene Gümnaasium

LISA 2. Õpilaste eelküsimustik

Hea küsimustiku täitja!

Teie kool ja õpetaja osalevad Eesti Teadusagentuuri algatatud RITA-RÄNNE projektis (vt <https://ranne.ut.ee/>). Projekti üheks eesmärgiks on analüüsida ajalooõpetamist Eesti koolides ja töötada välja ajaloo õppematerjale (ülesanded, töövahendid, metoodilised juhendid jms).

Selleks, et teaksime materjalide loomisel arvestada õpilaste ajalooalaste teadmiste ja hoiakutega ja et saaksime hinnata loodud materjalide mõju ajaloo õppimisele, palume teil täita ajaloo õppimisega seotud hoiakute küsimustik.

Teie vastused on konfidentsiaalsed ning tulemusi ei esitata viisil, mis võimaldaks neid seostada teie isikuga. Küsimustikule vastamiseks kulub umbes 45 minutit ja see koosneb kolmest teemablokist – arusaamad ajaloo, identiteedist ning teie üldandmed.

Ette tänades

RITA-RÄNNE mitmeperspektiivse ajalookultuuri töörühm

I. Arusaamad ajaloost

Küsimustiku esimese osa eesmärk on saada teada, millised on teie arusaamad ajaloost. Uuritakse, milline on teie huvi ajaloo õppimise vastu, mida ajalugu teie jaoks tähendab ning kuidas ja mida te ajalootunnis õpite.

* 1. Palun märkige, kui suur on teie huvi ajaloo õppimise vastu

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5

* 2. Palun kirjutage, milline oli teie viimase õppeperioodi hinne ajaloos.

3. Palun märkige, kuivõrd nõustute järgmiste väidetega teie ajalooõppimise kogemuse kohta

	1	2	3	4	5	6
Ajaloo tundides räägin kaasa teemadel, mida parasjagu õpime.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Räägin ajaloo tundides õpitust väljaspool kooli.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ajaloo tunnis õpitud teadmistest ja oskustest on kasu väljaspool ajaloo tundi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uurin iseseisvalt ajaloo kohta raamatutest, internetist, filmidest, meediast.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ajaloo õppimine on pannud mind oma varasemaid teadmisi, kogemusi ja seisukohti ümber hindama.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ajaloo tunnis õpitu on minu jaoks väärtuslik.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ajaloo õppimine on minu jaoks huvitav	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ajaloo õppimise eesmärk on eelkõige minevikuteadmiste edasiandmine.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ajaloo õppimise eesmärk on eelkõige tänapäeva mõistmine.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ajaloo õppimise eesmärk on eelkõige võimalike tulevikusündmuste ennustamine.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

4. Järgmisele küsimusele vastates palun mõelge, mida peate isiklikult ajaloos ja ajaloo õppimises oluliseks.

	1	2	3	4	5	6
On iseenesest mõistetav, et õpilastele tuleb õpetada oma seisukohtade põhjendamist ajaloolistele allikatele tuginedes.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1	2	3	4	5	6
Erinevate allikate ja autorite seisukohtade mõistmine on ajalooõpetuse üks olulisemaid eesmärke.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kaugema ajaloo kohta ei saa midagi kindlalt väita, sest mitte keegi meist ei ole seda isiklikult kogenud.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nii ajaloolastel, õpetajatel kui ka kooliõpilastel on väga oluline tunda erinevaid meetodeid, mida ajaloo uurimiseks kasutatakse.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Faktid kõnelevad enda eest.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Õpilased peavad teadma, et ajalugu on kellegi tõlgendus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Isegi kui sündmuse kohta on olemas mitu erinevat allikat, on nende põhjal võimalik minevikus toimunut selgitada.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Võimatu on teada, mis minevikus tegelikult toimus, sest sündmustes osalenud räägivad neist erinevaid lugusid.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Õpetajad peaksid ajaloos õpetama õpilastele faktiteadmisi, mitte tegelema õpilaste arvamuse kujundamisega.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ajalugu on loogilise ülesehitusega lugu minevikus toimunud, mis tugineb faktidele.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minevikus toimunu kohta ei ole kindlaid allikaid.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7. Palun hinnake, kuivõrd nõustute antud väidetega teie ajaloo tundide kohta.

	1	2	3	4	5
Arutleme, mis oli ajaloos hea või halb, õige või vale.	☐	☐	☐	☐	☐
Töötame erinevaid vaatenurki pakkuva mitmekesise allikmaterjaliga.	☐	☐	☐	☐	☐
Analüüsime oma arusaamu minevikust ning sellest, mida ajaloos oluliseks peame.	☐	☐	☐	☐	☐
Arutame, miks mõned sündmused on ajaloos olulisemad kui teised.	☐	☐	☐	☐	☐
Püüame mõista inimeste käitumist minevikus taasluues (nt rollimängu kaudu) erinevaid olukordi ja toleaeagset mõtteviisi.	☐	☐	☐	☐	☐
Kasutame ajalugu tänapäeva maailma ja muutuste põhjuste selgitamiseks.	☐	☐	☐	☐	☐
Räägime ajaloosündmuste erinevatest põhjustest ja tagajärgedest.	☐	☐	☐	☐	☐
Õpime austama Eesti rahva ja ühiskonna traditsioone, iseloomulikke jooni, väärtusi ja kujunemislugu.	☐	☐	☐	☐	☐
Õpime, et teiste kultuuride tundmine aitab meil enda kultuuri paremini mõista.	☐	☐	☐	☐	☐

8. Vahel võivad mõned ajalooõpetuse teemad olla tundlikud, sest on mitmeti tõlgendatavad ja neile antavad hinnangud võivad tekitada ühiskonnas vastakaid emotsioone. Palun hinnake allolevas loetelus toodud teemade tundlikkust teie jaoks.

	1	2	3	4	5
Põhjasõda	☐	☐	☐	☐	☐
Ärkamisaeg	☐	☐	☐	☐	☐
Tsaariaeg ja venestamine	☐	☐	☐	☐	☐
Eesti iseseisvumine 1918	☐	☐	☐	☐	☐
Eesti vabadussõda 1918–1920	☐	☐	☐	☐	☐
Punane terror Vabadussõja ajal	☐	☐	☐	☐	☐
Valge terror Vabadussõja ajal	☐	☐	☐	☐	☐
Eesti Vabariik 1920–1940	☐	☐	☐	☐	☐
Konstantin Pätsi roll ajaloos (vaikiv ajastu)	☐	☐	☐	☐	☐
Teine maailmasõda	☐	☐	☐	☐	☐
Holokaust	☐	☐	☐	☐	☐
Küüditamine ja repressioonid	☐	☐	☐	☐	☐
Vangilaagrite süsteem (GULAG)	☐	☐	☐	☐	☐
Eesti iseseisvuse kaotus Teises maailmasõjas	☐	☐	☐	☐	☐

9. Vahel võivad mõned ajalooõpetuse teemad olla tundlikud, sest on mitmeti tõlgendatavad ja neile antavad hinnangud võivad tekitada ühiskonnas vastakaid emotsioone. Palun hinnake allolevas loetelus toodud teemade tundlikkust teie jaoks.

	1	2	3	4	5
1944. aasta Eesti ajaloos	☐	☐	☐	☐	☐
Nõukogude aeg Eestis	☐	☐	☐	☐	☐
Dissidendid NSV Liidus	☐	☐	☐	☐	☐
NSV Liidu lagunemine	☐	☐	☐	☐	☐
Laulev revolutsioon	☐	☐	☐	☐	☐
Putini Venemaa	☐	☐	☐	☐	☐
Islam	☐	☐	☐	☐	☐
Migratsioon	☐	☐	☐	☐	☐
Kollaboratsioonism	☐	☐	☐	☐	☐
Venemaa imperialism	☐	☐	☐	☐	☐
USA ekspansionism	☐	☐	☐	☐	☐
Demokraatia ja vabadus	☐	☐	☐	☐	☐
Äärmuslus (parem- ja vasakpoolne)	☐	☐	☐	☐	☐
Elu NSV Liidus	☐	☐	☐	☐	☐

* 10. Kas on veel mingeid ajaloo teemasid, mis on teie jaoks tundlikud?

☐ jah

☐ ei

Kui vastasite jaatavalt, palun nimetage need teemad.

* 11. Kas tundlikke teemasid peaks koolis õpetama? Palun põhjendage!

☐ Jah

☐ Ei

Põhjendus

II. Identiteet

Küsimustiku teine osa keskendub teie identiteedile.

* 12. Valige loetelust, mis rahvuse või rahvuste esindajateks end peate. Võite valida mitu.

- ☐ eestlane
- ☐ venelane
- ☐ ukrainlane
- ☐ valgevenelane
- ☐ soomlane
- ☐ juut
- ☐ tatarlane
- ☐ leedulane
- ☐ lätlane
- ☐ poolakas
- ☐ armeenlane
- ☐ muu (palun täpsustage)

* 13. Millisesse eelpool nimetatud rahvusgruppi kuulumist peate te enda jaoks kõige olulisemaks? Miks?

* 14. Kas on veel mõni ühiskonnagrupp, kellega ennast seostate?

- ☐ Jah
- ☐ Ei

Kui vastasite küsimusele jaatavalt, palun täpsustage.

* 15. Kuivõrd oluline on teie jaoks Eesti kodanikuks olemine?

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5

III. Õpilase üldandmed

* 16. Ankeedi täitmine on konfidentsiaalne ehk andmeid ei esitata viisil, mis võimaldaks neid teiega seostada ega jagata kõrvaliste isikutega. Selleks aga, et saaksime vajadusel vastuseid täpsustada ning teiega ühendust võtta, moodustatakse igale õpilasele unikaalne kood. See koosneb teie ajalooõpetaja nimest ning teie ema sünnipäevast. Näiteks Maarja, 20. september
Palun kirjutage kasti teie õpetaja nimi ja ema sünnipäev.

* 17. Palun kirjutage oma sünniaasta (numbritega)

* 18. Kas klass, kus te õpite on ... (märkige loetelus sobiv)

- ☐ keelekümbusklass (varajane keelekümbus)
- ☐ keelekümbusklass (hiline keelekümbus)
- ☐ tavaklass (õppekeel vene)
- ☐ tavaklass (õppekeel eesti)
- ☐ õpin klassis, kus õppetöös kasutatakse keelt, mis erineb kodus räägitavast

* 19. Palun märkige oma sugu

- ☐ mees
- ☐ naine

* 20. Palun märkige oma sünniriik

- ☐ Eesti
- ☐ muu (palun täpsustage)

* 21. Palun märkige, mis keel(t)es te kodus kõnelete

- ☐ eesti
- ☐ vene
- ☐ inglise
- ☐ muu (palun täpsustage)

* 22. Palun märkige oma kodakondsus

- ☐ Eesti
- ☐ Vene
- ☐ kodakondsusetu
- ☐ muu (palun täpsustage)

* 23. Palun märkige kool, kus te õpite

- ☐ Kehra Gümnaasium
- ☐ Jõhvi Gümnaasium
- ☐ Tartu Descartesi Kool
- ☐ Tallinna Kunstigümnaasium
- ☐ Gustav Adolfi Gümnaasium
- ☐ Narva Riigigümnaasium
- ☐ Kiviõli Keskkool
- ☐ Tallinna Humanitaargümnaasium
- ☐ Tallinna Juudi Kool
- ☐ Kohtla-Järve Maleva Põhikool
- ☐ Tallinna Kesklinna Vene Gümnaasium

* 24. Palun kirjutage, mis rahvusest on teie ema ja isa

Minu ema on

Minu isa on

* 25. Kus riigis on sündinud teie ema?

- ☐ Ei tea
- ☐ Ema on sündinud ..... (palun kirjutage kasti riigi nimi)

* 26. Kus riigis on sündinud teie isa?

- ☐ Ei tea
- ☐ Isa on sündinud ..... (palun kirjutage kasti riigi nimi)

LISA 3. Õpilaste eelküsimustiku valim

Õpilase vanus 15–16	115 õpilast
Õpilase vanus 17–18	106 õpilast
Poisid	89
Tüdrukud	132
Õppekeel klassis eesti	132
Õppekeel klassis vene	89
Õpilasi kokku	221

LISA 4. Õpilaste ja õpetajate ajalooliste arusaamade instrumendi väidete jagunemine (Maggioni, 2010)

Ajalookriitiline vaade

1. On iseenesest mõistetav, et õpilastele tuleb õpetada oma seisukohtade põhjendamist ajaloolistele allikatele tuginedes.
2. Teadmised ajaloolistest sündmustest on alati teadusliku uurimistöö tulemus.
3. Õpilastele tuleb õpetada, mille alusel allikate usaldusväärsust hinnata.
4. Ajalugu – see tähendab mineviku kriitilist uurimist.
5. Erinevate allikate ja autorite seisukohtade mõistmine on ajalooõpetuse üks olulisemaid eesmärke.
6. Nii ajaloolastel, õpetajatel kui ka kooliõpilastel on väga oluline tunda erinevaid meetodeid, mida ajaloo uurimiseks kasutatakse.
7. Isegi kui sündmuse kohta on olemas mitu erinevat allikat, on nende põhjal võimalik minevikus toimunut selgitada.
8. Ajalugu on loogilise ülesehitusega lugu minevikus toimunud, mis tugineb faktidele.

Relativistlik vaade

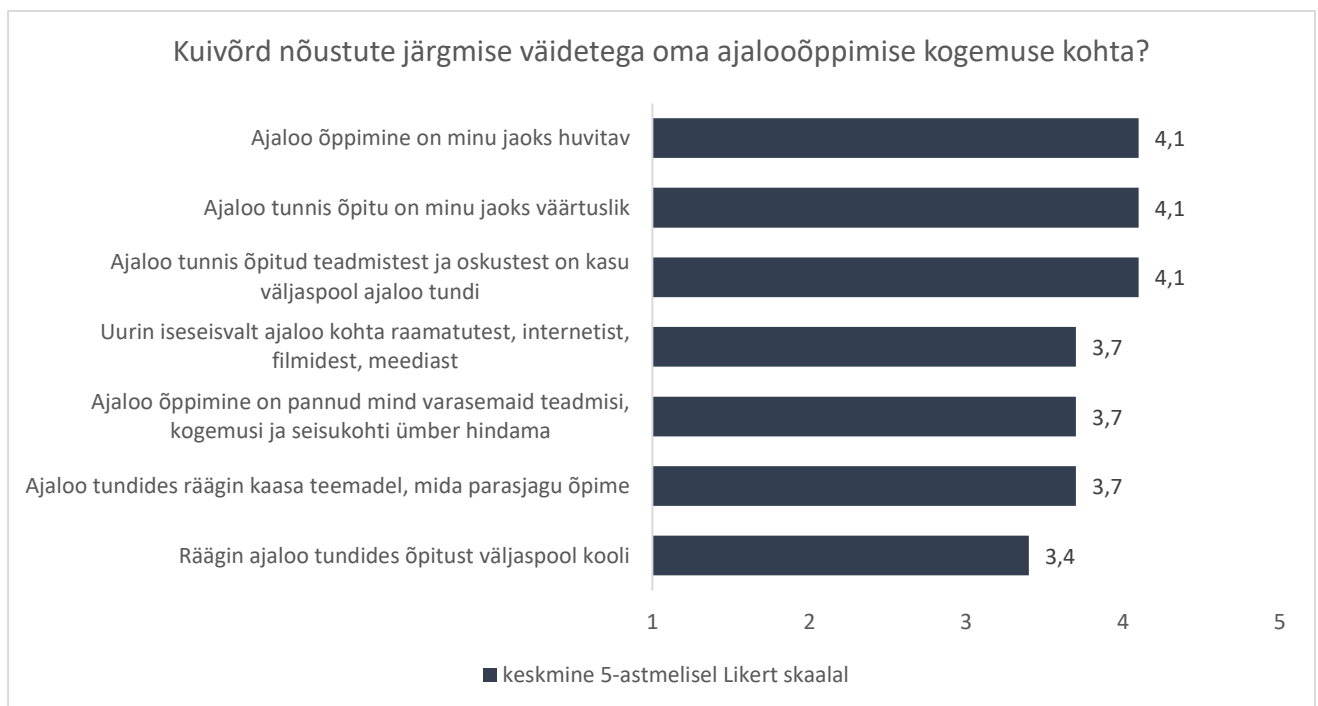
1. Ajalooline tõde on alati küsimus sellest, kuidas erinevaid allikaid tõlgendatakse.
2. Ajaloo raamatute lugemisel mõistad, et erinevad ajaloolased mõistavad sündmusi erinevalt.
3. Paremad ajalootundjad õpilased teavad, et ajalooline tõde on alati kellegi arvamus.
4. Ühe ajaloosündmuse kohta on võimalik leida nii poolt kui vastuargumente.
5. Kuna me kindlalt ei tea, mis minevikus toimus, võivad õpilased ise otsustada, millist arvamust nad eelistavad uskuda.
6. Ajaloo sisu määravad ajaloolased.
7. Kaugema ajaloo kohta ei saa midagi kindlalt väita, sest mitte keegi meist ei ole seda isiklikult kogenud.
8. Õpilased peavad teadma, et ajalugu on kellegi tõlgendus.
9. Minevikus toimunu kohta ei ole kindlaid allikaid.

Lihtsustatud vaade

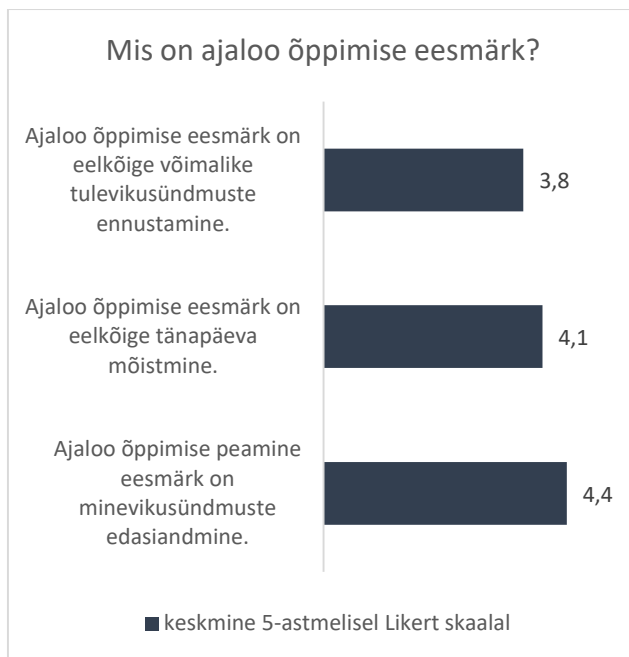
1. Ühe ja sama sündmuse erineva tõlgendamise põhjus on info vähesus.

2. Ajaloo õppimiseks piisab lugemis- ja kirjutamisoskusest.
3. Faktid kõnelevad enda eest.
4. Võimatu on teada, mis minevikus tegelikult toimus, sest sündmustes osalenud räägivad neist erinevaid lugusid.
5. Õpetajad peaksid ajaloo õpetama õpilastele faktiteadmisi, mitte tegelema õpilaste arvamuse kujundamisega.

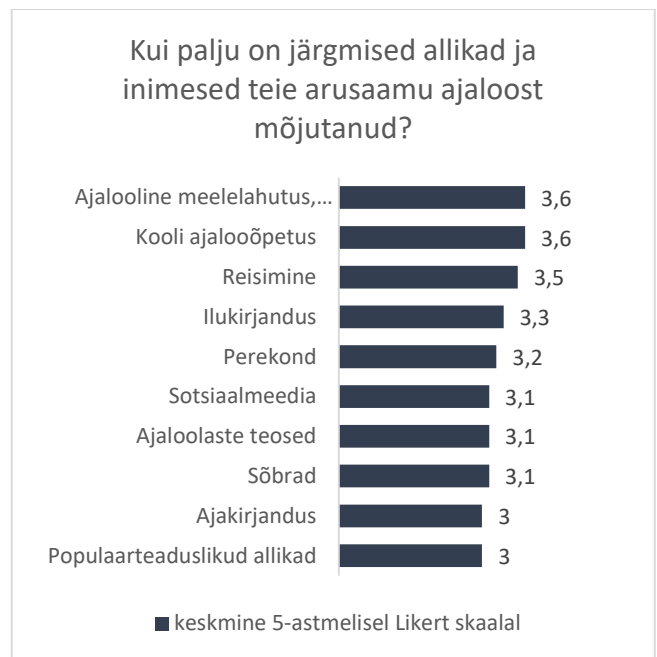
LISA 5. Õpilaste eelküsimumstiku vastuste graafikud

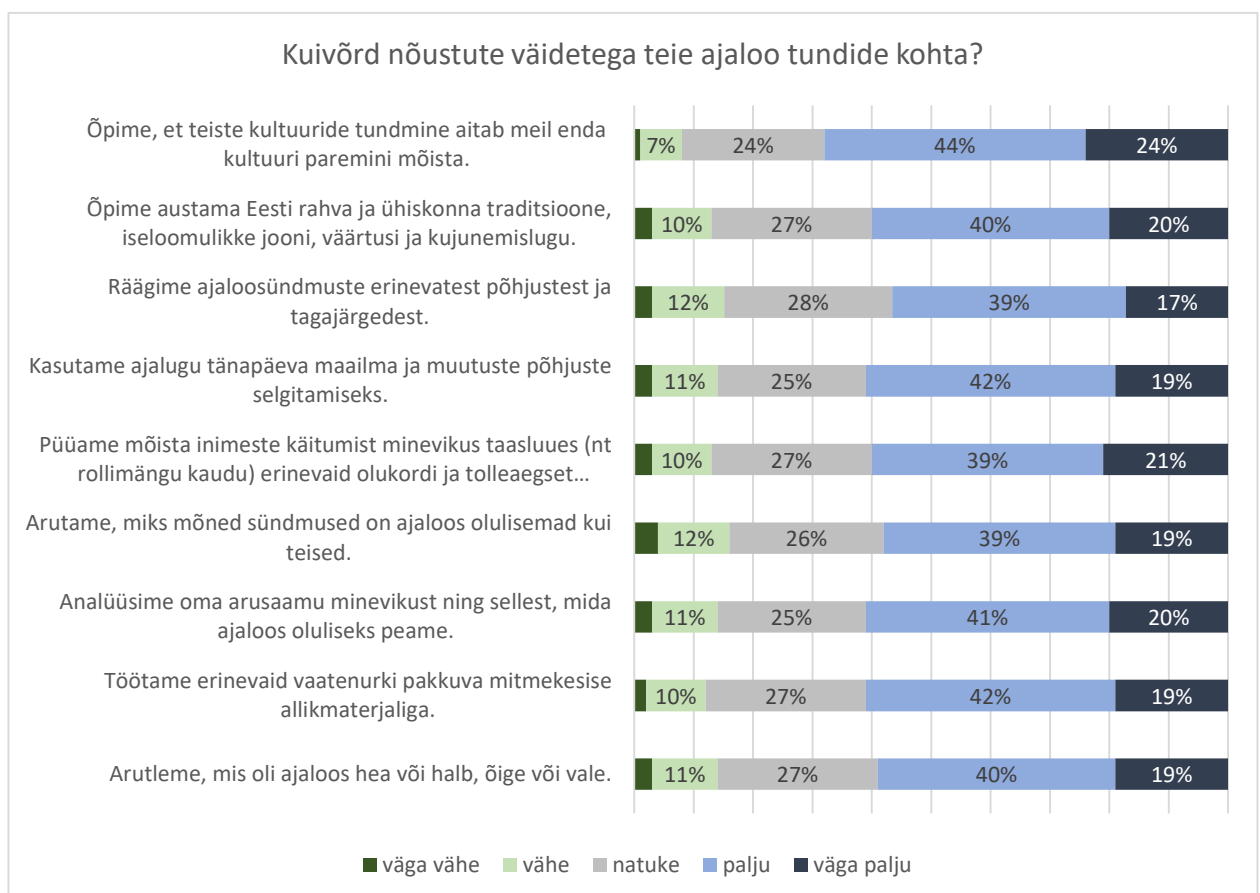
Joonis 1. Õpilaste arusaamad ajalooõppimise kogemusest.

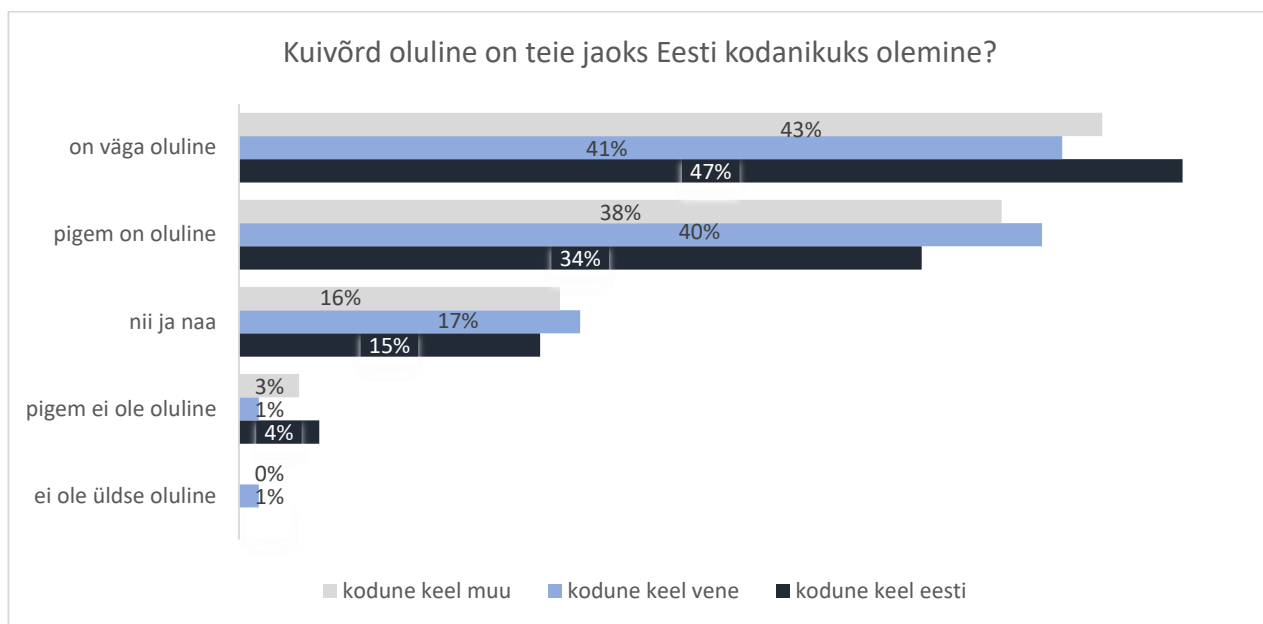
Joonis 2. Õpilaste ajalooteadvuse elemendid.

Joonis 3. Ajalooliste arusaamade mõjutajad.

Joonis 4. Ajaloolise mõtlemise oskused ajaloo tunnis.

Joonis 5. Eesti kodakondsuse olulisus õpilase kodukeele võrdluses.